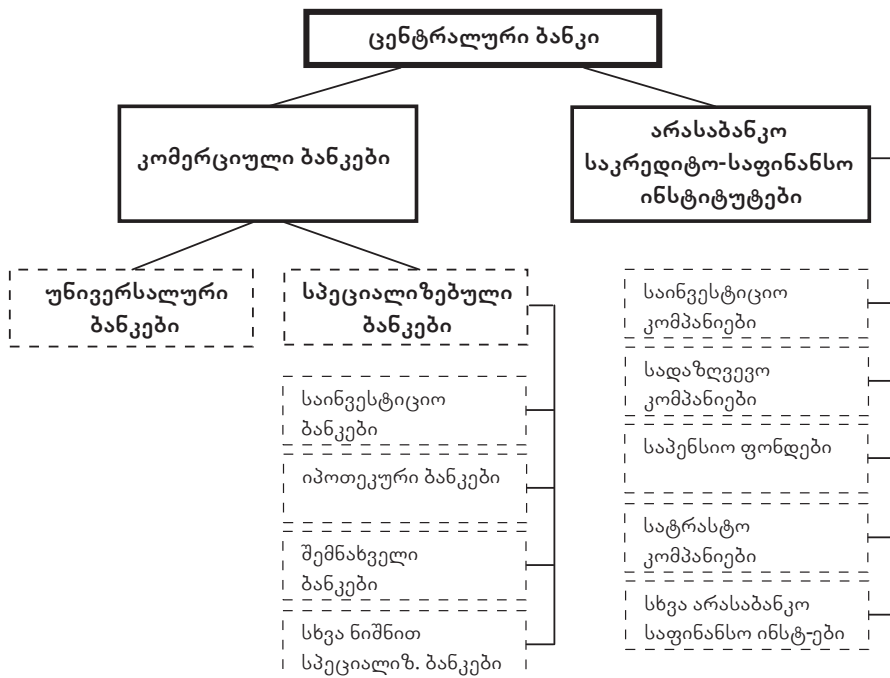

1.3. საბანკო-საკრედიტო სისტემა და მისი ელემენტები

საბანკო-საკრედიტო სისტემა – ესაა ქვეყნის ფინანსური სისტემის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი და წარმოადგენს ბანკებისა და საკრედიტო ინსტიტუტების ერთობლიობას, რომელიც ფუნქციონირებს ერთიანი ფულად-საკრედიტო მექანიზმის ფარგლებში. თანამედროვე საბანკო-საკრედიტო სისტემა ნებისმიერი სახელმწიფოს ნაციონალური ეკონომიკის უმნიშვნელოვანესი ელემენტია, რომლის პრაქტიკული მნიშვნელობა განისაზღვრება რამდენიმე ფაქტორით:

- ახდენს დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების აკუმულირებასა და გადანაწილებას;
- წარმართავს ქვეყანაში გადახდებისა და ანგარიშსწორებების სისტემას;
- კომერციული გარიგებების უდიდესი ნაწილი ხორციელდება ანაზღაურების, ინვესტიციებისა და საკრედიტო ოპერაციების მეშვეობით;
- ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შესაბამისად არეგულირებს ფულადი ნაკადების მოძრაობას, გავლენას ახდენს მათი ბრუნვების სიჩქარეზე, ემისიასა და საერთო მასაზე.

სქემა №1.1. ორდონიანი საბანკო-საკრედიტო სისტემის ტიპური სქემა

საბანკო-საკრედიტო სისტემა წარმოადგენს ერთიან ორგანიზმს, რომლის ნაწილები არიან ურთიერთდაკავშირებულნი და ურთიერთდამოკიდე-

ბულნი. ამ თვალსაზრისით, საბანკო სისტემა შეიძლება იყოს ერთდონიანი ან ორდონიანი. ერთდონიანი საბანკო-საკრედიტო სისტემა მოქმედებს ქვეყნებში, სადაც არაა ცენტრალური ბანკი ან მოქმედებს მხოლოდ ცენტრალური ბანკი და არაა წარმოდგენილი კომერციული საბანკო და არასაბანკო ინსტიტუტები. რა თქმა უნდა, ცივილიზებული საბაზრო ეკონომიკა გულისხმობს ორდონიან საბანკო-საკრედიტო სისტემის არსებობას, რომლის პირველი დონე მოიცავს ცენტრალურ ბანკს, ხოლო მეორე დონე – კომერციული ბანკების ქსელსა და არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტებს (სქემა №1.1.).

მოკლედ დავახასიათოთ ორდონიანი საბანკო სისტემის ელემენტები:

- **ცენტრალური ბანკი** ეროვნული საბანკო და საკრედიტო სისტემის მთავარი რგოლია, რომელიც მონოპოლიურად ახორციელებს ფულის ემისიას და აღჭურვილია საბანკო სისტემის რეგულირებისა და ეროვნული ვალუტის მსყიდველობით უნარის უზრუნველყოფის ფუნქციებით;
- **კომერციული ბანკები** – ესაა საბანკო სისტემის ხერხემალი და წარმოადგენენ უნივერსალური ან სპეციალიზებული ტიპის საბანკო დაწესებულებებს და ახორციელებენ ყველა ტიპის საბანკო ოპერაციას ეროვნული ეკონომიკის მასშტაბით;
- **არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტები** საბანკო-საკრედიტო სისტემის მესამე ელემენტია. ისინი დაკავებული არიან ეკონომიკის ცალკეული დარგების ან სფეროების საკრედიტო-საფინანსო მომსახურებით. როგორც წესი, მათ საქმიანობაში გამოირჩევა ერთი ან ორი ძირითადი ოპერაცია, ოპერირებენ სასესხო კაპიტალის ბაზრის შედარებით ვიწრო სექტორებზე და ჰყავთ სპეციფიკური კლიენტურა.

ორდონიანი საბანკო სისტემის შექმნა ისტორიულად განპირობებულია ბაზარზე შექმნილი ურთიერთობების წინააღმდეგობრივი ხასიათით. ერთი მხრივ, კომერციული ბანკები და არასაბანკო ფინანსური ინსტიტუტები ითხოვენ სრულ თავისუფლებას მათ მიერ მოზიდული რესურსების დაბანდებისას, მეორე მხრივ, მოზიდული ფინანსური სახსრების თავისუფალი და უკონტროლო განკარგვა არის დიდი საფრთხის მატარებელი, ვინაიდან ამან შეიძლება ქვეყანა მიიყვანოს ეროვნული ეკონომიკის სრულ მოშლამდე. ფინანსურ სფეროში გარკვეული ნესრიგის აუცილებლობამ მოითხოვა განსაკუთრებული ინსტიტუტის შექმნა. ფულად-საკრედიტო ურთიერთობების რეგულირების ფუნქციით აღჭურვილი ცენტრალური ბანკების შექმნამ შესაძლებელი გახადა ბაზრის სტიქიის მოთოკვა და, ამავდროულად, კერძო მენარმეობის თავისუფლების შენარჩუნება. სხვადასხვა ქვეყნის ცენტრალური ბანკები მრავალდეროვანი ფუნქციებით შეიძლება იყვნენ აღჭურვილნი, მაგრამ ყველგან არის საბანკო ბაზრის მარეგულირებელი.

დღეისათვის სასაქონლო და ფინანსური ბაზრების მაღალი განვითარების პირობებში საბანკო სისტემების სტრუქტურა გართულებულია. გაჩნდა და ჩნდება ფინანსური დაწესებულებების ახალი სახეობები, ახალი ტიპის საკრედიტო დაწესებულებები, კლიენტურის მომსახურების უახლესი ინსტრუმენტები და მეთოდები.

გამომდინარე კომერციული ბანკების როლიდან საფინანსო სისტემაში, მსოფლიო პრაქტიკაში ცნობილია განვითარებული ქვეყნებისათვის დამახასიათებელი ორი ტიპის საფინანსო სისტემა. საფინანსო სისტემის პირველ ტიპს

შეიძლება ეწოდოს **ბანკებზე ორიენტირებული საფინანსო სისტემა**. იგი დამახასიათებელია კონტინენტური ევროპისა და იაპონიისათვის. მისი განსაკუთრებული ნიშნებია:

- ფინანსური ბაზრების განვითარების შედარებით დაბალი ხარისხი;
- მოსახლეობის დანაზოგები ძირითადად ტრანსფორმირდება მოკლევადიან და გრძელვადიან კრედიტებად კომერციული ბანკებისა და შემნახველი დაწესებულებების ქსელის მეშვეობით;
- ფინანსური კონტრაქტების უმეტესი ნაწილი კონცენტრირებულია ბანკებში;
- მარეგულირებელი მოთხოვნები კომერციული ბანკებისადმი კაპიტალ-დაბანდებების არჩევანთან დაკავშირებით შედარებით ლიბერალურია;
- სახელმწიფო საჭიროების შემთხვევაში მხარს უჭერს კომერციულ ბანკებს.

ფინანსური სისტემის მეორე ტიპი იწოდება **ბაზარზე ორიენტირებულ საფინანსო სისტემად**, გავრცელებულია აშშ-სა და დიდ ბრიტანეთში და მისთვის დამახასიათებელი განსაკუთრებული ნიშნებია:

- კაპიტალის ბაზრების განვითარების მაღალი დონე;
- მოსახლეობა თავის დანაზოგების უდიდეს ნაწილს თვითონ აბანდებს წარმოებაში არასაბანკო ფინანსური შუამავლების მეშვეობით;
- ბანკები ახდენენ კორპორაციათა მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას ძირითადად მოკლევადიანი დაკრედიტების მიმართულებით;
- კომერციული ბანკის დაბანდებათა პორტფელების მოცულობა მკაცრად შეზღუდულია;
- სახელმწიფო არ ახდენს კომერციული ბანკების მხარდაჭერას და არ ერევა მის საქმიანობაში.

ნათელია, რომ განსხვავება აღნიშნული ტიპის საფინანსო სისტემებს შორის განპირობებულია ამ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებისა და ტრადიციების თავისებურებებით. ნებისმიერი ქვეყნის საბანკო-საკრედიტო სისტემის ფორმირება ხდება ეროვნული ეკონომიკის განვითარების შედეგად და თამამად შეიძლება ითქვას, რომ საბანკო-საკრედიტო სისტემები საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების ეკონომიკური მექანიზმის იმ ცენტრებს წარმოადგენენ, რომლებიც ურთიერთქმედებენ ეკონომიკის ყველა დარგთან, მოსახლეობასა და ხელისუფლების ორგანოებთან.

საბანკო-საკრედიტო სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირება არის ეროვნული ეკონომიკის ზოგადი განვითარების კატალიზატორი. რაც შეეხება სხვადასხვა ქვეყანაში მათი განვითარების განსხვავებულ ნიშან-თვისებებს, ისინი განპირობებულია ისტორიული, პოლიტიკური, ეთნიკური, რელიგიური ფაქტორებით. აღნიშნულის კარგი მაგალითია ე. წ. „ისლამური ბანკინგი“.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ისლამური ბანკების თავისებურება ეფუძნება ყურანს, რომლის მიხედვითაც, აკრძალულია გაცემულ კრედიტზე პროცენტის აღება, ვინაიდან ეს მევახშეობად ითვლება. მუსლიმს ასევე ეკრძალება შეგნებულად წასვლა რისკზე, მაგალითად, ითამაშოს აზარტული თამაშები ან ბირჟაზე ფასიანი ქაღალდებით, იგივე ეხება ფიზიკურს ოპერაციებს. აღნიშნული მდგომარეობიდან გამოსავალი ნაპოვნი იქნა უძრავი ქონების განვადებით გადაყიდვითა და კაპიტალში მონაწილეობით. მაგალითად, იმის მაგივრად, რომ კლიენტმა აიღოს კრედიტი ბინის შესაძენად, ბანკი თვითონ ყიდულობს ამ ბინას და შემდეგში მიჰყიდის მას კლიენტს განვადებით წინასწარ

შეთანხმებულ უფრო მაღალ ფასად და დაფარვის შესაბამისი გრაფიკით. ამ შემთხვევაში ყიდვა-გაყიდვის ფასებს შორის სხვაობა ითვლება არა პროცენტად, არამედ ბანკისათვის იმ რისკის ფასის გადახდად, რომელიც ამ უკანასკნელმა აიღო საკუთარ თავზე.

ისლამურ ბანკინგში კომერციული საქმიანობის დაკრედიტებისას ასევე დაცულია ფორმალბა, რომ ბანკი არ აფინანსებს პროექტს და არ იღებს პროცენტს, არამედ მონაწილეობს დასაფინანსებელი პროექტის კაპიტალში და სანაცვლოდ იღებს მოგების ნაწილს. ისლამური ბანკინგის იდეოლოგები თვლიან, რომ ისინი იმით განსხვავდებიან დასავლური ბანკებისაგან, რომ მაქსიმალური მოგების მიღებას კი არ ცდილობენ, არამედ მონაწილეობენ დამატებითი ღირებულების შექმნაში.

საკონტროლო კითხვები:

1. არსებობს თუ არა ისტორიული წყაროები პირველი ბანკების ან საბანკო ოპერაციების შესახებ?
2. როგორია მეცნიერ-ეკონომისტთა შეხედულებები ბანკების ან საბანკო ოპერაციების წარმოშობის შესახებ?
3. საბანკო პრაქტიკის განვითარების პირველ ეტაპზე რა როლი ჰქონდათ საკულტო ტაძრებს?
4. საბანკო პრაქტიკის განვითარების მეორე ეტაპზე რა განაპირობებდა მევახშეობის პრაქტიკის „აყვავებას“?
5. რას წარმოადგენდა ახალი ეკონომიკურ-პოლიტიკური რეალობა, რომელმაც განაპირობა მნიშვნელოვანი ცვლილებები საბანკო პრაქტიკის განვითარების მესამე ეტაპზე?
6. რა იყო ის სიახლეები და „აღმოჩენები“, რომელთაც საშუალება მისცეს ბანკირებს, საბანკო პრაქტიკის განვითარების მესამე ეტაპზე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაედგათ ბანკების განვითარების საქმეში?
7. როგორ შეიძლება დავახასიათოთ ის როლი, რომელიც შეასრულეს ინგლისელმა ოქრომჭედლებმა საბანკო საქმისა და ფულის მიმოქცევის განვითარებაში საბანკო პრაქტიკის განვითარების მეოთხე ეტაპზე?
8. რომელი ძირითადი მახასიათებლებით გამოირჩევა საბანკო პრაქტიკის განვითარების მეხუთე ეტაპი?
9. რა არის კერძო ბანკების, იმავე საბანკო სახლების, თავისებურება?